

**МИХАИЛ ДОЛИНСКИ
БЕЛЕЖКИ КЪМ РУСКОТО
ИЗДАНИЕ
НА „НЕОБИКНОВЕНИ
ИСТОРИИ ОТ ЖИВОТА НА
ГРАД КОЛОКОЛАМСК“**

Превод от руски: Любомир Методиев, 2003

chitanka.info

„Необикновени истории от живота на град Колоколамск“ са печатани в списание „Чудак“ (1928 г., бр. 1; 1929 г., бр. 2–10; 45) с подпис Ф. Толстоевский. Само един разказ от цикъла — „Синият дявол“ — е бил включен от авторите и в трите издания на сборника „Как се създаваше Робинзон“, но в събраните им съчинения от 1938–1939 г. не е влязъл и той. Осем от разказите (без „Гостенинът от Южна Америка“, „Чистокръвният пролетарий“ и „Червеният калошник-галошник“) са отпечатани в сборника „Внимание, обвеемо от вековете!“, където четвъртата история „Градът и околностите му“ е поставена на първо място. През 1989 г. Р. Тумановски публикува във вестник „Седмица“ (№ 13, 15, 17, 21, 22) девет от единайсетте разказа на цикъла — без „Синият дявол“ и „Мореплавателят дърводелец“ — в произволен ред и със съкращения в три от тях: „Гостенинът от Южна Америка“, „Васисуалий Лоханкин“ и „Чистокръвният пролетарий“, а също и с някои грешки в текста. В този том цикълът се печата по текста от списанието в реда, установен от авторите.

В руския литературен архив се пазят ръкописите само на два от разказите. Единият от тях е прикрепен към албума „Илф и Петров. Тези двамата“ (стр. 89–90). Това е последната новела „Мореплавателят дърводелец“, видяла бял свят в края на 1929 година, като заглавието на цикъла не е споменато нито в ръкописа, нито в списанието. Под ръкописа има два шеговити надписа: „Почеркът е на Петров. Идеите и мислите са мои. Нека докаже противното. — Тъй де! И. Илф“ и „Мутрата му е противна! Това е! Нима на някого може да хрумне, че ще записвам някакви си чужди мисли. Ама тъй де! Евг. Петров“.

Вторият ръкопис — на „Златният пълнеж“ — в известна степен разкрива замисъла на цикъла, който така и не е бил завършен. Именно този разказ, отпечатан от авторите седми поред, е написан първи през есента на 1928 година. Ето и текста на началото:

Историята на град Колоколамск изобилства със забележителни произшествия.

Когато му дойде времето, ще разкажем как украсяваха града със статуи, как единственият тук научен работник Тихон Отонович Ходике извърши необяснимо престъпление, как от Латинска Америка пристигна в

Колоколамск странен джентълмен с костюм от розов шевиот, как жителите на града правиха увеселително пътуване с речния параход „Иван Никитич“, а специално ще разкажем за това, как колоколамчани повлякоха по съдилищата малка съседна държава.

Но за всичко това — по-нататък. Всичко наведнъж не може да се разкаже: такова множество от необикновени събития, загадъчни случаи и комични епизоди вълнуваше обществеността на град Колоколамск.

Но странно! Кой знае защо досега Колоколамск не привличаше вниманието на съвременниците. Дори такъв напредничав във всяко отношение човек като кореспондента на централната преса Ф. Ф. Матвеевский (Не-Шилер) също не разбра, не разгада Колоколамск.

А той е бил там!

Не-Шилер в продължение на пет години печата по вестниците литературно-художествени очерци. Очеркът за една столова беше озаглавен „Фабриката кухня“. Очеркът за санаториум се наричаше фабрика за здраве, за родилен дом — „Фабрика за човечество“, а за универмаг — „Фабрика за търговия“. Затова пък на очерка си за една текстилна фабрика Не-Шилер даде заглавието „Лечебница за желязото“, а на очерка за механичен завод — названието „Люлката на метала“. Той беше несъмнено надарен човек.

Освен това той беше честен човек. Веднъж, като почувства отвращение към очерците си, той няколко дни се измъчва, мота се по улица Тверска и трескаво хващаше срещнатите познати за онова място на ръката, където се мери пулсът.

— Не мога! — викаше Ф. Ф. Матвеевский (Не-Шилер). — Мъка! Неудовлетвореност. Омръзна ми да вра в собствен сос. Искам да се докосна до животворния извор на здравия, провинциалния живот. Реших. Взимам камерата и отивам в някой затънтен край.

По време на странстванията си Ф. Ф. Матвеевский попадна в Колоколамск, но, както вече казахме, не го разбра, не го разгада. Градът му се стори поразително

скучен. Надписът в лятната градина „Бира се отпуска само на членове на профсъюза“ го доведе до отчаяние и той си замина, след като прекара в града всичко на всичко половин час.

А междувременно, тъкмо в деня, когато кореспондентът на столичната преса си замина, в Колоколамск се случи извънредно събитие.

Събитието представлява съдържанието на разказа „Златният пълнеж“.

„Необикновените истории“ са един от предтечите на „Златният телец“. В тях се срещат ситуации, фрази, фамилии на персонажи, които по-късно се намират и в романа. Небостъргачът, издигнат от гостенина от Южна Америка, вече е имал своето Гарваново свърталище, опасните сънища на производителя на вакса Завитков веднага напомнят за мъчителните сънища на чиновника в оставка Хворобъов, майсторът на ковчези Васисуалий Лоханкин е дал името и фамилията си на псевдоинтелектуалеца. Никита Псов е станал Никита Пряхин, а знаменитата фраза за бирата, предназначена само за членове на профсъюза, си има дълга история. През 1925 година в градския театър на Гаврилова посада, в Ивановската губерния, имало самодейно представление. Фактът не е забележителен, но във фоайето било окачено същото това съобщение за бирата. На това незабавно откликнало списание „Скандалджия“ (бр. 24, стр. 10) с репликата „Още една привилегия“. Най-вероятно оттам фразата е попаднала в бележника на Илф, преминала е в замисляния увод към цикъла, а след това и в романа.

Някои действия, които са нарочени за колоколамски, но които така и не са се случили, направо са били приписани на героите от „Златният телец“. В цитирания бележник на Илф четем: „Как колоколамчани намериха Амундсен. Отначало вървяха айсберги, после вайсберги, а след това — айзенберги.“ Четем и веднага си спомняме историята на летеца Севрюгов и репликата на Митрич от Гарваново свърталище в отговор на статията „Сред ледовете и айсбергите“:

„Това можем да го разберем. Десет години вече как няма живот. Все едни Айсберги, Вайсберги, Айзенберги и разни там Рабиновичи.“

Или друга бележка: „В Колоколамск пребиха един съсед, защото не гасял лампата в клозета.“ Тя се е разраснала в безсмъртния епизод с екзекуцията на Васисуалий Лоханкин.

Илф и Петров неведнъж са пародирали вестникарския шаблон. Когато в „Златният телец“ Остап Бендер продава на Ухудшански своя „Тържествен комплект. Незаменимо пособие за съчиняване на юбилейни статии, празнични фейлетони, а също така на парадни стихотворения, оди и тропари“, последният се почувствал едва ли не крал на журналистиката. Негов предшественик несъмнено е бил Ф. Ф. Матвеевский (Не-Шилер). Нека още веднъж погледнем в бележника на Илф, където се среща донякъде загадъчната фраза: „Ах, това е ковачница на здравето? И Г. дълго се извива пред човека със сива яка от агнешка кожа.“ Не са ли тук заглавията на бойките очерци на Матвеевский — „Фабрика за здраве“ и „Фабрика за човечество“?

Пародиен е и псевдонимът на очеркиста. В руската журналистика от края на миналия и началото на този век е била известна фамилията Василевски. Носили са я Иполит Фьодорович — фейлетонист, редактор на „Водно конче“, и Иля Маркович — публицист, редактирал в различни години списание „Образование“, в-к „Утро“ и „Списание на списанията“. Първият от тях, по-възрастният, се е подписвал така: Василевски (Буква), а вторият — за разлика от него Василевски (Не-Буква). В бележника на Илф се е пръкнал някой си „фейлетонист Не-Тиква“, а след това „Василевски (Не-Шилер)“. Точно той се е превърнал в Матвеевский (Не-Шилер).

ГРАДЪТ И ОКОЛНОСТИТЕ МУ

Пародира стила на пътеводителите от 20-те години, осмени преди това в романа „Дванадесетте стола“ в главата „И др.“. Мнозина сатирици са писали против манията да се прекръстват градските улици. На това Петров е посветил разказа „Чества се паметта...“. Тази тема, засегната и в „Дванадесетте стола“ (улицата „Др. Губернски“ в уездния град, където живее Воробянинов; Голяма Пушкинска, станала Червеноармейска; Кооперативната и цели две Съветски в Старгород), е развита и по-нататък.

Площадите Членски и Спасо-кооперативен, улиците Голяма месткомовска, Единодушна и Единогласна — цялата колоколамска топонимия е породена от социалната демагогия и нагаждането към

новите условия. Не по-малко изразителни са биреният завод „Емелян Пугачов“ и църквите „Изобличение Христово“ и „Кръстовъздвиженска“.

... в кръчмата „Приятел на стомаха“ — смешното название на питейното заведение е заимствано от дореволюционната реклама на лечебното вино „Сан Рафаел“, което се е титулувало точно така: „Приятел на стомаха“.

... гробът на незнайния частник — фраза от бележника на Илф. Истински деца на своето време, както повечето от съвременниците си убедени в нравствената и икономическата вреда от НЕП-а, Илф и Петров са изобразявали „непманите“ винаги язвително. Историята с гроба на незнайния частник е само още един пример за това.

синият дявол

В сборника „Как СС създаваше Робинзон“ разказът е претърпял незначителни стилистични поправки („позацапани панталони“ — „нацапани панталони“ и др. подобни), взети предвид при подготовката на текста.

... безработният сладкар Алексей Елисеевич. — Вкусът към приятелски шеги и остроти, традиционен в редакцията на „Гудок“ където са работили Илф и Петров, и в редакцията на „Чудак“, където те отишли после, се е запазил и в съчиненията им. Например уличката в Старгород, където са живели неколцина от героите в „Дванадесетте стола“, те са нарекли Перелешинска — на името на Борис Перелешин, колега, редактор на рабкоровските^[1] дописки за четвърта страница на „Гулок“.

Не са се удържали да не се пошегуват и с добре известния на цяла Москва поет художник и колекционер Кручених, човек и до днес недооценен, най-правоверен сред московските футуристи, точно и не на шега титулуван от Борис Пастернак като „буква на руската литература“. Той се е казвал именно Алексей Елисеевич.

В руския литературен архив се пазят няколко десетки албуми, създадени от него и посветени на големи писатели, негови съвременници. Те са безценни при изследването на житейски и творчески биографии. Сред тези албуми са и двата, на които са надписани имената на Илф и Петров. Като са дарявали материали за тях, като са ги коментирали, като са се присмивали в тях на самите себе си и на приятелите си, те не са отказвали да участват и в другите начинания на Кручених. Например в сборника „Литературные шушу(т)ки“, издаден през 1928 година в тираж 100 екземпляра, Илф се е ограничил с два реда, написани сякаш от бдителен антисемит^[2]:

Марк Аврелий евреин не е ли?^[3]

Петров, заедно със Семьон Кирсанов и Юрий Олеша пък съчинил стихотворение, което днешната „Литературная газета“ би поместила под рубриката „Иронична поезия“:

NATURE MORTE

— Ранен ли сте? — попита
императорът.

— Не, мъртъв СЪМ! — отвърна
адютантът, падайки.

Посвещава се на Алексей Кручених

*Долетя на север мор.
Гракна гарван: „Невърмор“.
А Надя положиха в морга —
Надя вече е... натюрморт.*

*Разпръснал мъката на аферист,
някакъв славен стилист
всяка мутра изхвърли зад борда,
всяка мутра — натюрморт.*

*Облак плува над пандиза.
Над лайното дъжд заслиза.
Наш'та Катя — майка модна,
всяка рокля — натюрморт.*

*В спалнята стария лорд
мрачно гледа термометъра,
а под мишниците му е норд.
— Скоро ще съм натюрморт.*

*Катер без матроси губи ход,
значи катерът е натюрморт.*

БЕЛЕЖКИ КЪМ ТЕКСТОВЕТЕ ОТ ЛИТЕРАТУРНИТЕ ШУШУ(Т)КИ:

... Марк Аврелий — Римски император (II в. пр.н.е.), философ.

... Гракна гарван: „Невърмор“ — цитат от стихотворението на Едгар Алън По „Гарванът“.

Невърмор (англ.) — Nevermore — никога.

Господин Едгар Павиайнен — фамилията е използвана от авторите още веднъж, в „Златният телец“ — „Ленинградският специалист по колосаните яки Карл Павиайнен“.

... мосю Оригинал — фамилията е от бележника на Илф: „Мадам и мосю Оригинал“ (на руски — Подлинник — Бел.ред).

ВАСИСУАЛИЙ ЛОХАНКИН

Иронично изопачение на библейската история за всемирния потоп (Битие, 6–8). Оттук и името на капитан Похотило (Ной), строителството на ковчега, репликите за наказание свише и т.н.

... гражданинът Пферд — е ударил със своята „конска фамилия“ (от нем. das Pferd — кон) героинята от „Златният телец“ отговорната наемателка Люция Францевна Пферд.

... отец Огнепоклонников, дякон от Живата църква — Живата църква е едно от теченията на обновленческата църква, възникнала след революцията като опозиция на каноничната Руска Православна църква. Навярно това е подтикнало авторите да кръстят дякона с такава недвусмислена „езическа“ фамилия. Тук му е мястото да припомним и диалога от „Дванадесетте стола“ между отец Фьодор и жена му:

— Господи! — рече попадията, докосвайки къдриците на отец Фьодор. — Феденка, да не си решил да преминеш към обновленците?

Отец Фьодор се зарадва на такава насока на разговора.

— Защо пък, попадийо, да не премина към тях? Та те не са ли хора?

— Хора са. Разбира се, че са хора — съгласи се тя злъчно. — И още как: влачат се по кинематографи, издържат любовници...

... брезентова рокля с корсаж — Комичният ефект не е само в претенциите на Сицилия Петровна да бъде в крак с отдавна отминала мода, но и в избора на материала, по-подходящ за противопожарно облекло.

СТРАШНИЯТ СЪН

... председателят на обществото „Долу ръкостискането“ — това не е измислица на авторите, които само са придали насмешлив нюанс на украинското „Геть“ в името на действително съществувалото общество „Долу ръкостискането“ (вж. Данаил Гранин, Ленинградский каталог). Така в разказа „Златният пълнеж“ действителното общество „Долу неграмотността“ (Долой неграмотность) е преименувано в „Геть неграмотность“.

ЧИСТОКРЪВНИЯТ ПРОЛЕТАРИЙ

И тук, както в разказа „Васисуалий Лоханкин“, срещаме парафраза на библейска тема — този път историята на Исав, който за паница леца и парче хляб продал първородството си на своя брат Иаков (Битие, 25).

... облечен в риза-гейша — дребен наглед повод подтиква към повече обяснения. Едно стихотворение на Арсений Тарковски, озаглавено „Вещи“, започва така:

*Все меньше тех вещей, среди которых
Я в детстве жил, на свете остается.
Где лампы-„смолнии“? Где черный порох?
Где черная вода со дна колодца?
Где „Остров мертвых“ в декадентской раме?
Где плюшевые красные диваны?
Где фотографии мужчин сусами?
Где тростниковые аеропланы?*

Това стихотворение, разбира се, не е толкова за изчезналите вещи, колкото за изчезващия живот, но в случая за нас е важен първият му повърхностен смисъл. Къде, наистина, е всичко това, което е изброил поетът, и всичко онова, което не е изброил? Изчезнало е в небитието. При това става дума не за празно любопитство, а за твърде сериозни неща — за историята на материалната култура, за историята на бита в неговото физическо възплъщение. Без познаване и без чувство към това не може да се възприеме цялостно не само изчезващото време, но и книгите, свързани с хиляди реалности. Много думи — и по-точно — заключенията в тях понятия, се плъзгат покрай съзнанието ни, без да предизвикват никакви зрителни представи или — още по-лошо — като пораждат неверни, изкривени представи. И ние нямаме, почти нямаме с какво да сверим истината. Енциклопедия на руския и съветския бит не съществува^[4], както няма и специални справочници, които да ни обяснят, нагледно — с рисунки и снимки — да ни покажат изчезналите вещи. Опитайте се например да разберете каква форма са имали вафлите „Микадо“ и защо са се казвали така. Или с какво мъжките обувки „Джими“ са се различавали от останалите. Успехът ви не е гарантиран.

Разбира се, има специалисти, познавачи на старините. Има, в края на краищата, макар и малко музеи, които събират предмети от бита. Но не всеки път, когато срещнеш непознато понятие, ще тръгнеш да търсиш телефонните номера на експертите, няма да поемеш към другия край на града или да се вдигнеш от Игарка в Москва, за да изясниш — може би — нещо в музея.

Да погледнем пак споменатата книга на Данаил Гранин „Ленинградски каталог“ илюстрирана от художника Владимир Василковски и посветена на градския бит от трийсетте години — превъзходна книга, смее да кажа, уникална. Авторът пише: „Попитайте например за гамашите. Малцина знаят и могат да кажат какво е това, отдавна никой не ги носи. А са ги носили върху обувки и пантофи, прикрепени с шнурове. Художникът ги е нарисувал в миши сив цвят с черни копчета. За какво са били нужни гамашите — ние самите не помним с точност, понеже тогава сме били деца и сме виждали гамаша само на краката на възрастните.“ „Започна да стяга своите гамаша — казаха му: не са ваши...“ Тук са се запазили гамашите, у Маршак, в стиховете му „Какъв разсеян“.

Понякога нещо се завръща в ново качество. Ето друг откъс от книгата на Гранин, който влиза в спор с Арсений Тарковски: „Репродукции и копия от картините на Бьоклин и най-вече на «Островът на мъртвите» в началото на века висяха навсякъде: и в Германия, и в Русия (в романа «Дванадесетте стола» копие от картина на Бьоклин виси в гостната на гледачката на карти, бившата любовница на Воробянинов Елена Боур). Докато не са станали белег за еснафски вкус. Тогава са изчезнали. Сега, след три четвърти век, станаха модерни красотата и романтиката. Бьоклин отново, го гледат с удоволствие, както и Шишкин.“

Впрочем само тази книга не е достатъчна. А колкото до ризата-гейша (да се върнем към онова, което трябва да коментираме) — там за нея няма нито дума. И Маршак не е писал нищо за нея. Какво да правим?

Отначало бях съблазнен от съображението, че Илф и Петров просто са я измислили на шега, за контраст: игра на думи, зад които се таи лекомислието на популярната тогава оперета „Гейша“. С. Джоунс, екзотиката на японските чайни и търгашеският провинциален прагматизъм на мосю Оригинал — такова съчетание предизвиква усмивка. И това, разбира се, е шега, но не е измислица.

— Да! — възкликнаха свидетели на ония години, когато за всеки случай ги попитах съществувала ли е такава риза. — Смяташе се за много модна, беше без яка и ръкавите надолу се разширяваха.

— Имало е — отвърнаха историците на модата, — само че тази риза не е горна, а долна, доста дълга, макар и не до пода, с кенарено общито деколте.

Така справката, която изглеждаше много проста, пак се натъкна на проблема, предизвикал това пояснение.

... супа-пейзан — селска супа от зарзават. „Голямата тлъста мръвка“ е твърде свободна трактовка на традиционната рецепта от страна на мадам Оригинал.

... ботуши от кравешка кожа — в оригинала „яловочные сапоги“ (Бел.пр.), т.е. ушити от кожата на млада крава.

... момченцето Гога и момиченцето Демагога — забавно са преиначени имената на библейските персонажи Гог и Магог, без връзка със значителната им роля в апокалиптичната картина за края на света.

ЗЛАТНИЯТ ПЪЛНЕЖ

В ръкописа разказът е разделен на малки глави с подзаглавия: „Мосю и мадам Оригинал“, „Исторически прецедент“, „Върлината“, „Татко Тигрий“. Първата от главите, поставена веднага след цитираното по-горе встъпление за град Колоколамск, не е влязла в окончателния текст. Тя се е наричала:

ДОМАШНАТА ГИЛОТИНА

Старият колоколамчанин, гражданинът Евтушевски, живееше в центъра на града на улица Руини и поради бедност се занимаваше с правенето на клетки за птици, тръстикови свирки и капани за мишки. Този занаят носеше на Евтушевски твърде малък доход. Затова нашият занаятчия се стараеше по възможност да не се отделя от земята — разкопа малка градинка, търгуваше с млякото на капризната си коза, крадеше от съседите тор и правеше от него брикети за топливо.

Евтушевски беше над петдесетгодишен. Зиме и лете носеше едно и също сако от люстрин и опърпани кафяви панталони, джобовете, на които винаги бяха пълни със свирки и тел за мишите капани.

В деня, когато бе написана новата славна страница в историята на Колоколамск, Евтушевски бе сполетян от нещастие. Скоропостижно се спомина кокошката Пъструшка, която прекрасно си поминуваше в къщурката на стареца редом с козата му. Докато търсеше нещо за ядене, птицата се натъкна на един капан, който Евтушевски беше сложил в ъгъла на стаята, за да провери качеството на

продукцията върху собствените си мишки. Едва Пъструшка клъвна коричката хляб на дъсчицата, и яката пружина трясна, желязната пластина излетя с грохот и отрязва главата ѝ. Гилотинираната кокошка летя известно време из стаята, след това издъхна. Тази сцена се случи пред очите на удивения занаятчия и на козата, която стоеше наблизко с ярето си. Евтушевски беше опечален. Козата прие събитието по-спокойно. Тя търкулна няколко барабонки и тръсна брада с видимо пълно безразличие.

— На ти сега — мърмореше Евтушевски, докато тъжно се поклащаше над тялото на Пъструшка. — Ще трябва да купя нова, нали козичке?

В тоя ден, за да не остане на стари години без яйца, майсторът на свирки отиде на пазара. Денят се случи тъкмо пазарен.

— Продаваш ли я? — попита Евтушевски един мужик, който държеше голяма кокошка на въже, сякаш бе крава.

Мужикът помисли и отвърна:

— Не. Не я продавам.

Обаче още в същия миг почна да се пазари. Хвалеше кокошката, наричаше я Госпожица и нагло твърдеше, че снасяла по три яйца на ден. Всъщност кокошката през целия си живот не беше снесла нито едно яйце.

Прелъстен от жизнерадостния вид на Госпожица, Евтушевски уморено се попазари, купи я за петдесет копейки и след половин час кокошката бодро тракаше с клюн по дървения под на къщурката му, в която всички капани за мишки, бяха предварително обезопасени.

Като са отпечатали разказа без тази част, авторите са направили някои съкращения и в останалия текст.

В края на третия абзац след думите „... мосю Оригинал“ е следвало: „Когато наминаваше в стаята, където сред мебелите блуждаеше Госпожица, Евтушевски всеки път я заплашваше с пръст и

като намекваше за безплодието ѝ, казваше: «Глупачка си ти, глупачка.»“

След репликата на мадам Оригинал „Паднал и потънал“ е следвало: „Като подготви по тоя начин почвата, мосю Оригинал съобщи, че от днес може да взема капани за мишки от Евтушевски само на комисионни начала, като ги плаща след продажбата им в магазина на лъжезадругата «Частен труд». «След продажбата — каза мадам Оригинал, — по три копейки за парче.»“

След фразата „Но собственикът на кокошката чудо продължаваше да мълчи“ е следвало: „Бог вижда — викна мосю Оригинал. — Нещо ще се случи.“ Той отчаяно вдигна ръце към окаляния таван и тържествено каза на жена си: „Той ще я заколи!“

След фразата „Но никой не успя да проникне в къщата — майсторът на свирки не отговаряше на почукванията по вратата“ е следвало: „През прашните стъкла на прозорците гражданите виждаха грозната стая. Евтушевски седеше на сандъка дълбоко замислен. По масата минаваше легендарната кокошка. В ръцете на стареца блестеше необикновеното яйце. Този ден в града не доиха кравите и те жално мучаха, измъчвани от неразреденото си мляко. Всички колоколамчани се събраха на улица Руини и шумен говор пърхаше над града^[5]“.

Съкратени са още някои несъществени фрази, които тук няма смисъл да цитираме.

Забележка към главата „Домашната гилотина“:

... сако от люстрин — сако от тъмен, вълнен или памучен плат с ламе.

... златарско ателие — „Пробирная палатка“ — държавно учреждение „за изследване на сребърни и златни вещи и за отбелязването им със съответното клеймо“ (речникът на Чудиков). Директор на тази палатка, впрочем, е бил и безсмъртният Козма Прутков.

ЧЕРВЕНИЯТ КАЛОШНИК-ГАЛОШНИК

... другарят Разграниченски — когато са измисляли фамилии на героите си или са кръщавали улиците и обществените здания Илф и Петров често са използвали това, за да се присмеят над усукванията на канцеларския, чиновнически език, затлачил вестниците, официалните документи, протоколите от събранията и дори творенията на изящната словесност. Сатириците са се смели и са се дразнили от терминологичните клишета, трайно настанени в съзнанието и речта на техните съвременници. Едно от най-често срещаните подобни клишета породено и от условията, в които се е налагало често да се сменят идеологически щампи в зависимост от лозунга на деня, е била думата „отмежевание“ — разграничение. Така се е появил Отмежуев — тук Разграниченски — и ноздревият зет Межуев от „Мъртви души“ струва ми се, няма нищо общо с него. Или почти нищо.

... татуирана гола дамичка с разпенена халба бира — тази татуировка, навярно видяна на нечие тяло (например при посещението им заедно с други писатели на Беломорканал, след което трябвало да възхваляват „Великия строеж“ — Бел.бълг.ред.), дотолкова е развеселила Илф и Петров, че са я пренесли и в „Златният телец“ на гърдите на Остап Бендер. Само че вместо „гола дамичка“, в съответствие с ранга на Великия комбинатор, халбата там държи Наполеон. Спомнете ли си: „Ризата на Остап се разкопча и през отвора се мярна татуировката. Наполеон все така държеше чашата с бира, но беше толкова червен, като че наистина беше успял да се наложи здравата.“

КУЧЕШКИЯТ ВЛАК

Отклик на сензационната кампания, разгърната от журналистите около търсенето на Тунгуския метеорит.

... както е у Гогол — има се предвид репликата на Ляпкин-Тяпкин към Хлестаков: „Ще дадете ли някакви нареждания на тукашния уезден съд?“ („Ревизор“, IV действие, 3 картина).

... Емануил Старонахалски (в оригинала — Старохамски) — както и много други герои от колоколамските истории, той също е дал фамилията си на персонаж от „Златният телец“ — на бившия заклет довереник, криещ се от съветската власт в лудницата, като се представя за Гай Юлий Цезар.

... пищните лаври на Кулик — Л. А. Кулик (1883–1942), минералог, организатор на метеоритни изследвания. Ръководил експедиции (1927–1930, 1938–1939) на мястото, където е паднал Тунгуският метеорит.

... старец на име Керосинов — тази фамилия по-късно Петров дал на един композитор халтурчик в сценария за филма „Антон Иванович се сърди“ (излязъл на екран през 1941 г.), писан заедно с Г. Мунблит.

... време ли е за крематориума? — диалогът е от бележника на Илф. С някои изменения е пренесен на страниците на „Златният телец“. Там той се води между Корейко и стария портиер на „Херкулес“.

... Голенишчев-Кутузов дойде с Егерт и Малиновска — сатирична атака срещу онези киноработници, които уж са „разобличавали проклетото минало“, а са превръщали руската история в цикъл от жестоки мелодрами. Не е важно кого точно от големия род на Голенишчеви-Кутузови са имали предвид авторите, за тях тук е важна не авторитетната личност, а самата знаменита фамилия, иронично поставена редом с имената на актьора и кинорежисьора Константин Егерт и актрисата Вера Малиновска.

По-малко от година преди публикуването на „Кучешкият влак“ по екраните е излязъл филмът на Егерт „Леденият дом“ (по мотиви от романа И. Лажечников) с Малиновска в ролята на циганката Мариорица. Цялото му съдържание е стигало дотам да показва

забавите на императрица Ана Йоановна, интригите на премиер-министъра Волински, който, преследвайки политически цели, се опитвал да прелъсти младата циганка, и ревността към него на още една царствена особа — бъдещата императрица Елизавета Петровна, заповядала да отровят Мариорица. Най-вече такъв подход към историята е предизвикал насмешката на Илф и Петров.

... киноимпетор — т.е. кинооператор, който за стареца, потънал в „исторически спомени“, се е превърнал почти в император.

... Анри Барбюс в държавен кабриолет — шега, свързана с пътуването на писателя из СССР през лятото на 1928 г.

Любопитно е да се сравни разговорът на Старонахалски и Керосинов с диалога от последната, 43-а глава от повестта на Юрий Тинянов „Малолетният Витушников“ (1933). Там военният историк Шубински беседва със старец, очевидец на измислен епизод, в който млада селска девойка е спасена от посичане. В епизода участват героят на повестта й Николай 1. „А императора помниш ли го?“ — попита историкът. „Помня го — отговори инвалидът, — видях го, както виждам сега вас. Носеше сив походен сюртук. И шинелът му беше наметнат. Императорът... Че как... Посещаваше ни... При него беше турската кампания.“: (Ю. Тинянов, „Малолетният Витушников“, М., ИХЛ., 1966 г.)

... дължеше за шест гроса бира — количеството, изпито от младия професор за една седмица, е достойно за Грангузие, сина на Гаргантюа и внук на Пантагрюел. Грос е мерна единица, равна на 12 дузини, т.е. на 144 броя^[6].

ВТОРА МЛАДОСТ

Гръм обичаше да украсява речта си със стихотворни цитати — по това докторът прилича на някои герои на Дикенс, когото Илф и Петров, според техни приятели, са познавали и обичали. Веднага се сещам например за Сайлънс Ует от романа „Общият ни приятел“.

Наистина, за разлика от малко образования човек с дървен крак Гръм украсява речта си не с откъси из популярни песни, а с редове от класиците. Личи си, че е бил прилежен гимназист. Като се почне с Лермонтов („Клонка Палестинска“) той после превключва изключително на Пушкин, като изстрелва фрази от „Удавник“, „Певец“ и „Зимна вечер“ ... подагра, хирагра — хираграта е същата болест като подаграта, само че на ръцете. Ако се съди по изброените болести, срещу които е трябвало да помогне една и съща чудодейна вода, Гръм е познавал медицината доста по-зле от литературата.

... и писателят Пилняк да прочете цикъл разкази за битка на мадагаскарските средняци — този ироничен пасаж е предизвикан от някои тематични особености на описанията, които Б. А. Пилняк прави на задграничните си пътешествия в екзотични за онова време страни — Китай и Япония. Той печатал белетризирани и в същото време силно социологизирани отчети за тях в много вестници и списания, а след това те много бързо се появявали и като отделни издания. През 1927 г. излезли неговите „Китайска повест“ и „Разкази от Изтока“, а през 1928 — „Корените на японското слънце“.

По същия повод по-късно и Михаил Булгаков „се закача“ с Пилняк в „Театрален роман“, където прототип на писателя Егор Агапъонов е именно Пилняк: „Егор Агапъонов влезе бодро, влезе със замах и след него влезе китаец, малък, сух, жълтеникав, с очила с черни рамки“. Малко по-нататък китаецът се превръща в кафр, т.е. в африканец от един от народите банту (съвсем близо до „мадагаскарските средняци“): „В потока от хора, вървящи към театъра, ясно видях едрата глава на Егор Агапъонов... Последен пристъпяше един кафр в лятно, необикновено жълто палто и кой знае защо без шапка.“

МОРЕПЛАВАТЕЛЯТ ДЪРВОДЕЛЕЦ

При подготовката за печат авторите са направили в разказа незначителна стилистична редакция. Най-сериозната промяна е съкращението от речта на мосю Оригинал на фразата „Аз не съм оратор!“ От четири места тя е останала само на едно.

Сюжетът се е породил от два реда в бележника на Илф: „В града нямаше кожа. Всичката беше отишла за чанти.“

Странното на пръв поглед заглавие е напълно обяснимо, ако си припомним откъде са тези думи. Ето последното четиристишие на Пушкиновите „Станси“ („В надежде славы и добра“):

*То академик, то герой,
То мореплавател, то плотник,
Он всеобъемлющей душой
На троне вечный был работник.*

Става дума за Петър I, с когото тук мосю Оригинал сравнява председателя на обществото „Долу ръкостискането“ Долу-Вишневецки. Възвеличаването на пустотата, мнимостта, извисили се до воя на юбилейното славословие, са стигнали до наши дни отдалеч, още от 20-те години. Илф и Петров упорито, но — уви! — без видим резултат са осмивали това срамно явление във фейлетоните „с глава опрял в слънцето“ или „Чашата на веселието“. „Мореплавателят дърводелец“ е първият им подобен опит.

... четири брезентови чанти с мечове и ленти — началникът на милицията е придал на подаръците си орденски белези. „Знаците на ордените на Георгий и Владимир IV степен за прослужени години в офицерски чин, освен че имали надпис, са били прикрепени по особен начин на лента — «бант»... През 1855 г. като знак за такава награда за всички степени на всички ордени (освен Георгиевския) е бил добавен допълнителен детайл — кръстосани мечове“ (И. Г. Спаський, Иностранные и Русские ордена до 1917 года, Л., 1963).

[1] Рабкор — работнически кореспондент — Бел.ред. ↑

[2] Самият Илф е евреин и псевдонимът му е аббревиатура на истинското му име Иля Файнзилберг, което той смятал за дълго и трудно произносимо — Бел.ред. ↑

[3] Стиховете са преведени от Р. Леви ↑

[4] Въпреки определението за „Евгений Онегин“ на Пушкин — Бел.ред. ↑

[5] На картата на Колоколамск, както и в главата „Градът и околностите му“, улица Руини, на руски Обвальная, — липсва — Бел.ред. ↑

[6] Иначе казано, Старонахалски е изпил за една седмица 864 бири — Бел.ред. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.